

Idescat

El significat de la creació de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat)

Eduard Bonet

Antic director de l'Institut Central d'Estadística i Documentació
Antic president del Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya
Primer president del Consell Català d'Estadística

Conferència pronunciada a l'Auditori del Palau de la Generalitat, el dia 11 de desembre del 2009, amb motiu del 20è aniversari de l'Idescat

Idescat

1989-2009

Ponències [1]

Edita:

Generalitat de Catalunya

Institut d'Estadística de Catalunya

Via Laietana, 58

08003 Barcelona

<http://www.idescat.cat>

1a. edició: Barcelona, desembre del 2010

B-39.948-2010 versió digital

El contingut d'aquesta obra —excepte les imatges— està subjecte a una llicència de Reconeixement-No comercial-Sense obres derivades 3.0 Espanya de Creative Commons.

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

La versió digital inclou els canvis que s'hagin pogut produir després del tancament de l'edició en paper.

<http://idescat.cat/p/pon01>

El significat de la creació de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat)

Eduard Bonet

Antic director de l'Institut Central d'Estadística i Documentació

Antic president del Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya

Primer president del Consell Català d'Estadística

Honorable senyor Antoni Castells, conseller d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya, senyora Anna Ventura, directora de l'Idescat, autoritats, amigues, amics.

Agraïxo fervorosament a la direcció de l'Institut i especialment a la seva directora haver-me convidat a participar en aquest acte de celebració del vintè aniversari de la creació de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Crec que tant la creació de l'Institut com el present aniversari són esdeveniments molt importants, i per destacar-ne aquesta qualitat comentaré el significat que tenen des del punt de vista de les institucions de govern i des del punt de vista de la història de Catalunya. Voldria que les meves paraules fossin la veu de persones molt nombroses, moltes ara presents en aquesta sala, que durant èpoques dures, fosques i interminables van fer possible el desenvolupament de l'estadística pública de Catalunya i, amb el seu esforç, van contribuir d'una manera directa o indirecta que fos possible crear l'Institut. No em podré referir personalment a cadascuna d'elles, a cadascú de vostès, però desitjo que tots es reconeixin a vostès mateixos com actors d'episodis dels esdeveniments que recordaré.

Des del punt de vista institucional, el significat de la creació de l'Idescat és molt clar, però no serà ociós recordar-ne alguns aspectes. Tots els governs moderns dediquen una gran atenció a les estadístiques, que són bàsiques per prendre decisions polítiques, econòmiques i empresarials, i esmercen molts recursos en la seva producció. Però la producció de les estadístiques públiques té unes característiques molt peculiars que requereixen la creació d'unes institucions molt especials en l'administració de l'estat.

Per aconseguir que les dades recollides siguin pràcticament exhaustives, és necessari tenir una autoritat per exigir-les a tots els ciutadans i totes les empreses. Per facilitar que els ciutadans les donin, és necessari protegir-los, fins i tot davant del Govern i d'Hisenda, amb el secret estadístic.

Per fer que les dades d'una operació siguin homogènies, és necessari dissenyar el treball de camp i executar-lo d'una manera molt estricta. Per poder comparar dades d'àmbits diferents és necessari introduir una coordinació estadística molt rigorosa. La directora de l'Idescat ha remarcat les dificultats de coordinar diferents departaments, institucions i serveis.

Per guardar les dades i processar-les és necessari tenir una responsabilitat de custòdia i uns instruments informàtics molt potents. Per analitzar els valors numèrics és necessari aplicar l'estadística descriptiva, l'explorativa i l'inferencial. La lògica de la teoria de la probabilitat és molt subtil i en el test d'hipòtesis, per exemple, s'introdueixen conceptes tan delicats com el risc de primera espècie i el risc de segona espècie. Molts articles de recerca, publicats en revistes importants d'investigació, han conduït a resultats dramàticament incorrectes per no tenir en compte el concepte de risc de segona espècie. Finalment, les dades estadístiques que han de fer públiques els organismes de govern, no poden ser considerades com una matèria d'opinió en front d'altres, sinó que s'han de publicar amb la característica de dades oficials.

Per aconseguir que les dades estadístiques tinguin aquestes qualitats, els governs creen organismes oficials dotats de les capacitats i les responsabilitats esmentades, emparades per uns estatus molt especials en l'administració pública i constituïdes normalment en la forma jurídica d'institut d'estadística. En un sentit institucional, el significat profund de la creació de l'Idescat és que vam tornar a ser un país modern en el camp estadístic i que la Generalitat es va tornar a equiparar amb les administracions avançades. Per aquestes raons la creació de l'Institut és un fet històric important.

Crec també que el vintè aniversari de la creació de l'Idescat, que ara estem celebrant, és un esdeveniment històric. Esclar que vostès em poden preguntar per què, si en molts països els instituts estadístics són centenaris, nosaltres celebrem els vint anys. La primera resposta és que mai no hem tingut un Institut d'Estadística de Catalunya que durés vint anys. La segona resposta és que hem de buscar les arrels d'aquest fet en la tràgica història de Catalunya que hem hagut de patir, i que els més grans hem patit més temps que els més joves. Per situar aquest tema em sembla oportú referir alguns fets del desenvolupament estadístic del nostre país. Deixaré de banda la història antiga, amb el Cens d'Octavi August, que va incloure la Província Tarraconense i que va portar a Josep i Maria al portal de Betlem. Deixaré també els fogatges medievals, que comptaven el nombre de focs, és a dir de llars o famílies. Començaré per les institucions estadístiques de la Generalitat de la Segona República, que són un precedent de l'Idescat.

L'Institut d'Investigacions Econòmiques va ser creat per un dels darrers decrets del rei Alfons XIII i era una entitat formada per diverses institucions. Després

de la proclamació de la República i de la Generalitat de Catalunya, el 1931, el president Francesc Macià el va inscriure al Departament de Presidència i li va encomanar la producció de dades estadístiques. Aquest procés va culminar un parell d'anys després amb la creació del Servei Central d'Estadística, una institució moderna que dirigia el senyor Josep Vandellós amb una gran competència. La seva producció, especialment en estadístiques demogràfiques, va ser molt important. El Servei tenia al seu càrrec la secretaria de l'Institut d'Investigacions Econòmiques. Però el 1939, el final de la Guerra Civil va significar la derrota de la República, de la Generalitat i de la democràcia. La primera cosa que va fer el general Francisco Franco en entrar en terres catalanes va ser abolir la Generalitat i totes les seves institucions, entre aquestes el Servei Central d'Estadística. Com que l'Institut d'Investigacions Econòmiques tenia un segell reial, va continuar però marginat i fent la viu-viu en la Diputació de Barcelona.

L'etapa més fosca del franquisme, que podem situar vagament entre el 1939 i el 1959, es va caracteritzar pel predomini de la ideologia feixista, l'aïllament internacional i l'autarquia econòmica. En aquell món reprimat i ensopit, algunes institucions van continuar les seves tasques estadístiques. Entre aquestes cal destacar l'Institut Municipal d'Estadística de Barcelona, que és una institució centenària proveïda d'una tradició molt rigorosa, i la Cambra de Barcelona, que va introduir les estadístiques de conjuntura econòmica, basades en les enquestes d'opinió dels empresaris sobre les tendències econòmiques, que són un instrument molt potent de predicció. Però va ser en la segona etapa de la dictadura, a partir del 1960, amb els plans d'estabilització econòmica i el despertar del món econòmic, que a Catalunya es va posar de relleu la insuficiència de la informació estadística i la necessitat d'un organisme oficial d'estadística que no era possible tenir amb el dictador.

El problema de la falta de dades estadístiques es va fer molt greu en la dècada dels seixanta, quan es va començar la planificació urbanística del que hauria hagut de ser la gran Àrea Metropolitana de Barcelona i que, per la costa, s'havia d'estendre des de Blanes fins als límits de la província de Tarragona. Va ser en aquest context que en els darrers anys de la dècada es va crear, entre el 1968 i el 1969, la Comissió Mixta de Coordinació Estadística, formada per l'Ajuntament, la Diputació i l'Àrea de Barcelona. La Mixta es va transformar després en el Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya amb la incorporació de les Cambres de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. El Consorci va ser una institució molt important en els camps de les dades estadístiques, la informació i la documentació.

La creació del Consorci va ser una manifestació de la voluntat de ser de Catalunya, de la voluntat de ser un país modern, de la voluntat de superar les adversitats. La gran ànima del Consorci va ser Lluís Carreño, un personatge a qui tots hem d'estar agraïts per tot allò que va fer. El senyor Lluís Carreño era sociòleg i es

va formar a Alemanya, i va entendre molt bé quin és el rol de la informació en la societat moderna. Crec que, en els anys cinquanta i seixanta, fins i tot va intuir el que ara anomenen “la societat de la informació”. El senyor Carreño va ser capaç de convèncer, de convèncer molta gent i, sobretot de convèncer moltes institucions. La creació del Consorci va requerir el recolzament ferm de moltes persones que tenien responsabilitats institucionals; i algun historiador en podrà escriure la història. Personalment em limitaré a esmentar el senyor Joan Mas Cantí i el senyor Albert Serratosa, que van ser uns grans promotors del Consorci.

El Consorci va fer un treball molt bo i va tenir gent molt bona. Encara ara és impressionant recordar personatges que hi van col·laborar. Però el Consorci sempre va tenir problemes de pressupost i de línies de treball. M’ha costat una mica adornar-me de l’origen d’aquestes dificultats i he necessitat una perspectiva temporal llarga per entendre-les bé. Ara crec que els problemes del Consorci segueixen un esquema que s’ha repetit moltes vegades en la nostra història: la voluntat de tirar endavant projectes per desenvolupar el país, sense comptar amb les institucions ni els recursos que es necessiten, fet que ens ha obligat a treballar de la manera que hem pogut. Moltes vegades ens en hem sortit, però hem pagat un preu molt alt.

En el cas del Consorci, Catalunya necessitava informació estadística per planificar la gran Àrea Metropolitana de Barcelona, i no tenia cap institució adequada per produir-la. Les institucions consorciades no tenien les competències d’un institut d’estadística ni uns recursos específics destinats a aquestes finalitats. Van crear el Consorci amb molt de mèrit, suplint deficiències de l’administració central. Van aconseguir moltes dades bàsiques, però durant la dictadura no podien consolidar una institució que anava més enllà de l’administració local. Així, moltes persones del Consorci van viure el final d’aquella etapa històrica, somiant amb esperança un futur més democràtic, dotat d’unes institucions que eren difícils de preveure.

Després de la dictadura, en el període de transició cap a la democràcia, el 1977, Catalunya va recuperar la Generalitat. El president Josep Tarradellas i el secretari general del Departament de Presidència, Senyor Josep Maria Bricall, que després va ser Conseller de Governació, tenien un sentit molt clar de la importància i dels requeriments institucionals de l’estadística oficial. En aquesta línia, van crear el Servei Central d’Estadística i Documentació, que, al cap de poc temps, assolí el rang d’Institut, i van restablir el Consell de l’Institut d’Investigacions Econòmiques. D’aquesta manera, l’ordenament institucional de l’estadística recuperava una tradició històrica i començava a construir un marc administratiu adequat. Malauradament, la Generalitat provisional tenia uns recursos molt escassos i encarava temes polítics molt delicats i urgents, mentre els ponents de diferents partits redactaven l’Estatut de Sau. En aquest context la Generalitat no va poder resoldre el tema del futur del Consorci, però hi va participar reorientant

els programes dels treballs estadístics, degut al fet que el president Tarradellas era també president de la Diputació de Barcelona.

Un temps després de les primeres eleccions al Parlament de Catalunya que van tenir lloc el 1980, el President Jordi Pujol va negociar la participació de la Generalitat en el Consorci, en qualitat de membre majoritari que aportava la meitat del pressupost i tenia la meitat dels vots. Aquesta participació es va fer efectiva el 1983 i va millorar la situació del Consorci, que va mantenir les seves línies de treball referents a la documentació i va dedicar més esforços a la producció i difusió estadística. Així va assumir l'execució dels treballs de l'Institut Central d'Estadística i Documentació, que es va abolir per no duplicar despeses. D'aquesta manera la Generalitat va guanyar capacitat operativa, però va perdre funcions institucionals. Tant les antigues entitats consorciades com la Generalitat van nomenar com a membres del Ple del Consorci personalitats molt competents i rellevants de la política i l'administració. Malgrat tot, les diferències polítiques de les entitats consorciades i la supressió de la Corporació Metropolitana de Barcelona van allargar fins al 1989 una situació que era difícil i que no definia el futur del Consorci.

Durant aquest període, el Consorci va continuar mostrant la seva capacitat de treball i crec important referir-me a dues persones que hi van tenir una importància especial. Amb l'entrada de la Generalitat, José Casco, en Pepe va ser el primer gerent (substituïa a Lluís Carreño), va orientar les activitats del Consorci cap a la producció estadística, és a dir cap a les activitats que ara són bàsiques a l'Idescat. José Casco també va crear i va ser el primer director general de l'Institut d'Estadística de la Generalitat Valenciana. L'altra persona que esmentaré és Joan Bravo, que va succeir a José Casco com a gerent del Consorci i va tenir una gran activitat en l'etapa de canvi definitiu d'aquesta institució. Joan Bravo s'havia destacat abans en el que ara podríem anomenar els inicis de la societat de la informació, en els quals el Consorci va tenir una influència molt forta a tot Espanya. En aquella època dels seixanta, setanta i del començament dels vuitanta no hi havia Internet, no hi havia res. Els "bancs de dades" dels quals després se'n va dir "bases de dades", es construïen amb un treball de titans i el Consorci va tenir una gran experiència en aquest camp.

El canvi definitiu de la situació de l'estadística oficial de Catalunya i de la del Consorci va tenir lloc a partir d'unes decisions del president Jordi Pujol, d'unes actuacions del conseller d'Economia, Josep Manuel Basáñez, i d'unes negociacions entre el conseller Ramon Trias Fargas i l'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall. Aquests dos personatges mantenien unes certes relacions de reconeixement i amistat personal i no tenien por de les seves diferències polítiques. El 1987 el Parlament va aprovar per unanimitat la Llei d'estadística de Catalunya, elaborada i signada pel conseller Basáñez, que desenvolupava les competències exclusives de la Generalitat en les estadístiques d'interès per a Catalunya que havia

establert l'Estatut de Sau. Aquesta llei preveia un organisme oficial d'estadística, però no concretava encara que fos un institut. Ramon Trias Fargas i Pasqual Maragall van signar un conveni en virtut del qual s'abolia el Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya i tots els seus efectius personals i materials es transferien a l'organisme estadístic de la Generalitat. Finalment avui fa vint anys es creava l'Institut d'Estadística de Catalunya.

La Llei d'estadística dota l'Idescat de totes les competències, com la de coordinació estadística, i li exigeix totes les obligacions, com la de garantir el secret estadístic, que tenen les institucions públiques d'estadística més avançades. El primer director de l'Institut va ser el senyor Jordi Oliveres, que va fer una feina molt destacada, especialment en els tres aspectes següents: primer, la creació de l'estructura orgànica de l'Institut en subdireccions. Segon, el desenvolupament de la coordinació estadística més enllà de les operacions de l'institut, abastant els organismes de la Generalitat, de l'administració local i de les institucions públiques. Tercer, l'elaboració, proposta i aprovació de la Llei del Pla estadístic, que definia les operacions estadístiques que es portarien a cap en els quatre anys següents. La idea d'aquesta forma de Pla estadístic era molt innovadora, ningú l'havia proposada, i s'ha revelat molt efectiva.

L'Idescat va fer un bon ús de les competències i habilitats de la gent del Consorci. Els esforços que aquesta institució havia fet, per exemple en el camp de la documentació, es van aplicar a la difusió estadística, aquesta vegada amb el suport d'Internet i totes les tecnologies de la informació. L'Institut també ha obert noves línies de treball i de col·laboració, que abans no havíem ni somiat, en relació amb la recerca. Tots els instituts d'estadística faciliten dades econòmiques, demogràfiques i socials als investigadors, sense les quals no podrien fer certes recerques. Però més enllà d'aquestes contribucions, l'Idescat fa possible la publicació de la revista SORT, col·labora amb investigadors i fa investigacions per emprendre noves operacions, nous dissenys i noves formes d'anàlisi. La distància infranquejable que abans hi havia entre el món de l'estadística oficial i el món de la recerca acadèmica ha desaparegut.

Avui tenim moltes raons per celebrar la creació de l'Idescat, per celebrar la transferència dels equips del Consorci a l'Institut i per celebrar el vintè aniversari de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Avui celebrem la seva trajectòria de treballs rigorosos i brillants, la seva actitud de servei i el seu valor productiu. M'agradaria que aquest acte fos també una manifestació de reconeixement a totes les persones que, d'una manera o una altra, des d'àmbits polítics o professionals diversos, van participar en el Servei Central d'Estadística de la Generalitat republicana, en l'Institut d'Investigacions Econòmiques, en el Servei i l'Institut Central d'Estadística i Documentació de la Generalitat restablerta, en el Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, en els organismes estadístics dels ajuntaments i de les cambres, i especialment en l'Idescat. Voldria dir a cadascun

d'ells i a cadascun de nosaltres que el nostre esforç quotidià ha tingut i té un sentit històric de redreçament del passat, de consolidació del present, d'ambició de futur. Moltes gràcies.

Barcelona, 9 de desembre del 2009